

С. В. Сечка, ДЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ У СТУДЕНТСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИХ ЗАГОНАХ В УКРАЇНІ У 60 – 80-х рр. ХХ ст.

Сечка С. В.

Основні напрями соціалізації молоді у студентських будівельних загонах в Україні у 60 – 80-х рр. ХХ ст.

У статті розгнано студентські будівельні заони як специфічний вид молодіжного об’єднання, до якого було включено значну частину студентів вищих навчальних закладів України упродовж 60 – 80-х рр. ХХ століття. Досліджено вплив студентських будівельних загонів на формування соціально значущих якостей особистості, доводиться, що виробнича діяльність та система взаємостосунків, яка виникала в цих об’єднаннях, виступала сприятливим середовищем для соціалізації студентської молоді.

Ключові слова: соціалізація, студентські будівельні заони, студентська молодь, виробнича діяльність, суспільна активність.

Сечка С. В.

В статье рассматриваются студенческие строительные отряды как специфический вид молодежного объединения, в которое была включена значительная часть студентов высших учебных заведений Украины на протяжении 60-80-х годов ХХ века. Исследуется влияние студенческих строительных отрядов на формирование социально значимых качеств личности, доказывається, что производственная деятельность и система взаимоотношений, которая возникла в этих объединениях, выступала благоприятной средой для социализации студенческой молодежи.

Ключевые слова: социализация, студенческие строительные отряды, студенческая молодежь, производственная деятельность, общественная активность.

Постановка проблеми. Однією з гострих проблем, що намагається вирішити педагогічна наука й практика, є соціалізація молоді різних вікових груп, у тому числі й студентства, яка є однією з яскравих та одночасно проблемних молодіжних груп суспільства. У цій соціальній групі відбуваються динамічні внутрішні зміни, постійне розширення та ускладнення взаємозв’язків з різними соціальними інститутами та громадянами. Молода людина у процесі

професійного навчання повинна отримати не тільки професійну освітню підготовку, а й комплекс знань та практичних умінь, що сприятимуть розширенню її адаптивних здібностей, підвищенню конкурентоздатності на ринку праці та особистісному розвитку.

Особливістю студентства є те, що процес включення у суспільне життя відбувається не тільки через навчальну діяльність та професійну підготовку, але й шляхом розвитку соціальної активності, формування досвіду соціальної взаємодії у позанавчальній діяльності. Однією з важливих форм роботи у цьому напрямі стали студентські будівельні загони – специфічні об'єднання, що упродовж 60-80-х рр. ХХ ст. надавали майбутнім спеціалістам широкі можливості для активної соціалізації, самореалізації та особистісного розвитку.

Рух студентських будівельних загонів протягом усього періоду свого існування не припиняв привертати увагу дослідників різних областей знань. Особливий інтерес становлять праці Є. Ф. Артемьєва, І. Ф. Есмантовича, А. В. Забродіна, І. П. Кисельова, Є. С. Ольховського, В. А. Перепьолкіна, П. П. Фролкіна, у яких були зроблені спроби узагальнити підсумки діяльності студентських будівельних загонів по трудовому, моральному, патріотичному вихованню молоді, а також досвід роботи окремих районів, міст, вищих навчальних закладів з питань СБЗ.

Питання участі студентської молоді у суспільно-корисній праці під час літніх канікул як одного з напрямів комуністичного виховання та форми надання допомоги народному господарству країни, а також підвищення суспільно-політичної активності юнаків та дівчат вивчали А. І. Клепиков, А. Ф. Липовський, Л. А. Марченко, Н. С. Назарова, А. Н. Стоян та інші. Разом з тим проблеми соціалізації молоді у процесі суспільно-корисної діяльності розглядалися побіжно і фрагментарно.

Тому, за мету нашої статті ставимо виявлення основних напрямів діяльності студентських будівельних загонів, які сприяли успішній соціалізації юнаків і дівчат.

Трудовий семестр студентів став помітним явищем у житті вищої школи і суспільства в цілому саме у 60 – 80-х роках. Студентські будівельні загони зіграли важливу роль у трудовому, професійному та громадянському вихованні майбутніх спеціалістів. Окрім праці на будівництві виробничих та житлових об'єктів, студенти брали активну участь у ідейно-виховній, громадсько-політичній та шефській роботі.

Будучи включеною до соціального колективу, людина виконує у ньому соціальні функції і поступово засвоює відповідні норми. Таке формування особистості відбувається у межах найрізноманітніших соціальних груп: виробничий колектив, сім'я, студентська група тощо. Специфічним соціальним колективом став і студентський будівельний загін. Основним ланцюгом у структурі будівельних загонів був лінійний загін, середня кількість якого становила 30-40 чоловік. Він формувалася, як правило, із студентів одного ВНЗ і факультету. Такі загони об'єднувалися у районні (зональні), останні – в обласні, обласні – у республіканські [10, с. 62 – 63] .

Студентський загін як первинний трудовий колектив виконував ряд функцій – трудову, виховну, управлінську, освітню. Критерієм виконання першої функції був рівень виробничих показників та досягнень (з урахуванням специфіки діяльності студентського будівельного загону за узаконеними нормами та правилами); другої – ступінь відповідності виховного впливу наміченим цілям та завданням; третьої – ефективність управління загonom як колективом та виробничою діяльністю його членів, рівень самоуправління загону; четвертої – набуття нових знань, умінь та навичок, а також їхнє використання у подальшій навчальній, трудовій та громадсько-політичній діяльності. Всі функції знаходилися в органічному взаємозв'язку [3, с. 37 – 38].

Дослідники студентських будівельних загонів В.В. Сокол та О.І. Клепиков на початку 70-х рр. намагалися з'ясувати рівень впливу студентських будівельних загонів на формування соціально значущих якостей особистості студента шляхом закритого анкетного опитування. Серед мотивів, які спонукали студентів працювати в будівельних загонах, на рівні з добрим

заробітком стояв пізнавальний інтерес, бажання випробувати себе у важких умовах, здобути трудові навички, виховати у собі вміння самостійно розв'язувати складні завдання. Відповіді студентів, які працювали в загоні, на інші питання, свідчили про те, що у більшості з них упродовж трудового семестру відбувалося зрушення у бік формування мотивів соціально значущих, а відповіді тих, хто в загоні працював не вперше, свідчили про те, що соціально значущі мотиви їхньої участі у роботі загону ставали стійкішими, перетворювалися на їхні соціальні настанови, орієнтації [12, с. 57 – 58]. Вони також наголошували на тому, що студентські будівельні загони виступали сприятливим середовищем для соціалізації особистості [11, с. 106].

Якщо спробувати узагальнити різнобічну діяльність загонів, то можна сказати, що вони вирішували три основні завдання – виробниче, громадсько-політичне та виховне. Однак, такий поділ можна назвати дещо умовним, оскільки всі завдання були взаємопов'язані та взаємообумовлені. Мова йшла про окремі сторони єдиного процесу, що здійснювався у рамках трудового семестру.

Виробниче завдання будівельних загонів полягало в тому, щоб прискорити спорудження промислових, сільськогосподарських і культурно-побутових об'єктів [16, с. 87].

В Україні з 1965 року, крім загонів, що виконували загально будівельні роботи почали організовуватися загони за спеціальностями – сантехніків, електрифікаторів, зв'язківців, шляховиків, студентські автоколони тощо. Робота у спеціалізованих колективах значною мірою сприяла реалізації головної соціальної функції студентського загону – вихованню і професійному зростанню майбутнього спеціаліста. У такий спосіб швидше освоювалися нові професії, зміцнювався зв'язок трудового семестру з навчально-виховним процесом [8, с. 52].

У 70-х роках подальшого розвитку отримали спеціалізовані та конструкторські студентські загони, профіль робіт яких співпадав з напрямом виробничої практики студентів, сприяв закріпленню ними професійних знань,

що вони отримували у навчальних закладах [15, с. 61]. Робота у спеціалізованих загонах допомагала студентів ґрунтовніше ознайомитися з майбутньою професійною діяльністю, реально відчутти вимоги, які висувалися до спеціаліста певного профілю. У складі республіканського студентського загону успішно діяло близько 20 видів спеціалізованих трудових колективів. Серед них найбільш масовими були будівельні, сільськогосподарські, загони механізаторів, гірників, транспортників, медиків, зв'язківців, енергетиків тощо. Студенти кораблебудівного інституту брали участь у будівництві суден, хіміко-технологічного – працювали на шинному заводі, майбутні інженери водного господарства – займалися меліорацією [6, с. 58 – 59].

Спеціалізовані загони дозволяли тісніше поєднувати розвиток трудової та суспільно-політичної активності із закріплення професійних навиків та вмій у процесі самостійної роботи у ролі спеціаліста. На зустрічі 21 жовтня 1975 р. членів та кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України з групою учасників студентських загонів перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький підкреслив, що доцільно більше створювати загонів з урахуванням майбутньої професії студентів.

Варто вказати на ще один характерний момент, що стосувався пояснення ефективності виробничої праці студентів у системі будівельних загонів, – розгортання студентської наукової творчості. Закладені в інституті, в студентських конструкторських бюро, студентських науково-технічних товариствах і т.п. навички науково-дослідної роботи, творчого підходу до вирішення завдань знаходили широке продовження безпосередньо у процесі творчої праці.

У період трудового семестру студенти виступали раціоналізаторами й винахідниками, впроваджували свої розробки у процес виробництва, що сприяв покращенню якості роботи та підвищенню продуктивності праці. Студенти загону „Молода гвардія” (Комунарський горно-металургійний інститут), наприклад, вніс наступну раціоналізаторську пропозицію: заміна опускного способу при влаштуванні каналізаційно-насосних станцій на котловинний

метод та заміна залізобетонного виконання вказаних об'єктів на використання металевих ємностей. Це нововведення отримало широке застосування на будівництві багатьох об'єктів в Тюменській області. Практична цінність вказаної пропозиції полягало в тому, що вона дозволила зменшити об'єм ручної праці та підвищити ступінь механізації процесу [5, с. 89 – 91].

Розв'язання виробничих завдань у процесі діяльності загону стали для майбутніх спеціалістів школою виховання вольових якостей. Формування у студентів волі, цілеспрямованості та рішучості відбувалося особливо активно в умовах самостійної виробничої праці, що давало простір для прийняття рішень, прояву ініціативи, що вимагало організованості та дисципліни. Здійснюючи виробничу діяльність студенти досить часто опинялися у складних умовах, які вчили переносити труднощі, долати перешкоди.

У 80-х роках подальшого розповсюдження набули студентські науково-виробничі або творчі загони, що впроваджували наукові, технічні розробки. Молодь під керівництвом викладачів та вчених у період навчальних семестрів розробляла конкретні питання, пов'язанні з удосконаленням технологічних процесів, поліпшення умов праці, механізацією. У канікулярний період ці творчі задуми втілювалися ними у різних сферах суспільного виробництва. Так, науково-виробничий загін „Прогрес” Білоцерківського сільськогосподарського інституту у п'яти господарствах Київщини дослідив ефективність застосування деяких препаратів, що сприяли відгодівлі худоби, й одержав значний економічний ефект.

Цікаві факти знаходимо і в промисловому виробництві. Бійці загону „Дослідник” Комунарського гірничо-металургійного інституту розробили й запатентували новий спосіб охолодження валків крупно сортних прокатних станів. Його впровадження на Комунарському металургійному комбінаті дало економічний ефект, що склав понад 93 тисячі карбованців. Всього такі колективи виконали робіт на 10,5 мільйони карбованців. Але важлива не лише економічна вигода. Ці загони сприяли активному залученню студентів до

науково-технічної творчості, розвитку новаторства й винахідництва, давали змогу пізнати виробництво і свою майбутню професію [8, с. 52].

У роки ХІ п'ятирічки кількість таких загонів в Україні зросла із 45 у 1981 році до 314 у 1985. Тільки у 1985 році творчими загонами виконано робіт на суму 6,3 млн. карбованців, економічний ефект від студентських розробок склав 5 млн. карбованців.

Значного поширення творчі заgonи набули у будівельних ВНЗ України. Так, наприклад, студенти Київського інженерно-будівельного інституту за своїми проектами вели будову села Лукаші Баришівського району на Київщині та села Мліїв на Черкащині. Бійці творчого загону Макіївського інженерно-будівельного інституту за власними проектами збудували 7 дитячих майданчиків, дві поляни казок, спорудили меморіальний комплекс на шахті в м. Макіївці, присвячений гірникам, які загинули у роки Другої світової війни.

Велику роботу по створенню творчих загонів було проведено і в Київському політехнічному інституті. Про їхню ефективність говорить той факт, що тільки протягом 1981 року 30 таких колективів, впроваджуючи у виробництво власні розробки, мали 430 тис. карбованців економічного ефекту.

Значну увагу творчим колективам надавали і у ВНЗ м. Харкова, де влітку 1982 року, наприклад, працювало 25 таких формувань, які виконали обсяг робіт на суму 811 тис. карбованців [2, с. 11 – 12].

Суспільно-політичне завдання загонів вирішувалося через проведення лекційної, концертної, спортивної та іншої масової роботи серед місцевого населення. Студентський будівельний загін виступав певним соціальним утворенням, метою й завданням якого була організація праці студентів у справі виконання будівельних робіт й здійснення політико-виховної, культурно-масової та шефської роботи серед місцевого населення. Серед найголовніших напрямів громадсько-політичної роботи були: лекційна пропаганда, виступи перед населенням з концертами, шефство над сільською школою, створення піонерських таборів-супутників, консультаційних пунктів для абітурієнтів, бюро добрих послуг, організація спільно з місцевою молоддю вечорів

відпочинку, походи по місцях бойової і трудової слави, допомога у розвитку спорту на селі, залучення до праці підлітків, що перебували на обліку в дитячих кімнатах міліції, тощо [4, с. 16].

Стосовно виховного завдання загонів, то воно на відміну від двох попередніх вирішувалося стихійно, у процесі участі у виробничій та суспільно-політичній роботі. Тут часом не було чіткого планування, конкретної мети, саме життя висувало перед загонами все нові й нові проблеми, підвищувалися вимоги до організаторів та учасників цього самодіяльного студентського руху. Студентських загін представляв собою таку соціальну групу молоді, у якій знайшов втілення тезис А. Макаренка „виховувати у колективі, через колектив, для колективу” [14, с. 53 – 55].

У студентських загонах молодь на практиці вчилася бути організатором та керівником. Принцип організаційної самостійності, що був покладений в основу життя цих колективів, висував на керівні посади людей із середовища учасників трудового семестру. Перед ними стояли конкретні завдання та обов'язки щодо організації життя загону та прийнятті відповідальних рішень. У таких умовах скоріше та глибше осягалася складна наука управління та виховання. Досвід, отриманий у загонах, допомагав молодому спеціалісту у майбутньому швидше вписатися у трудовий колектив, завоювати визнання та авторитет.

Практична діяльність у будівельних загонах зближувала молодих людей, допомагала їм краще пізнати один одного. Тут особливо чітко проявлялися всі позитивні та негативні якості молодої людини. Принцип колективної відповідальності, система самоуправління дисциплінувала студентів, примушувала вимогливіше ставитися до себе та до своїх товаришів. За два місяці трудової діяльності формувався більш довготривалий колектив, суспільна діяльність якого протягом навчального року виділялася більшою своєю організованістю та діловитістю на фоні студентства, що не входило до будівельних загонів. Все корисне, що отримували студенти у будівельних загонах, вони приносили у стіни ВНЗ. Тобто можна зробити висновок, що роль

та вплив будівельних загонів на виховання особистості та підвищення суспільної активності студентів були досить сильними [1, с. 123 – 124] .

Студентські будівельні заони сприяли також підвищенню соціальної активності юнаків та дівчат. Юнаки і дівчата на об'єктах працювали командирами, комісарами, майстрами, бригадирами, комсоргами, набуваючи організаторських навичок у рамках самоуправління студентського колективу. Мета студентських будівельних загонів полягала в органічному поєднанні виробничої діяльності і виховання [9, с. 2]. Однак, організаторські навички здобували не лише ті студенти, які займали керівні посади. Самоуправління студентського загону базувалося на участі всіх його бійців у вирішенні найважливіших питань організації праці, побуту, дозвілля. Протягом трудового семестру майбутні спеціалісти оволодівали також наукою взаємодії з будівельними, громадськими організаціями, з керівниками підприємств, з господарськими працівниками [13, с. 15].

Діяльність студентських трудових загонів була наближена до реального життя мікросередовища та дозволяла розширювати простір соціальної взаємодії молодій людині із навколишнім світом. Педагогічна цінність студентських трудових загонів у рішенні питань професійного самовизначення полягала у їхньому багатогранному впливові на розвиток творчих сил особистості у досягненні ближніх та дальніх перспектив професійного розвитку, своєчасного виявлення індивідуальних можливостей та потенцій людини, формування досвіду мобільності під час включення у різноманітні види трудової діяльності, накопичення професійно значимих способів діяльності у сьогоденні в ім'я майбутнього.

Незважаючи на певну кількість недоліків у студентському руху: порушення принципу добровільності та самоуправління, невчасне постачання матеріалів, безвідповідальність приймаючих організацій, будівельні заони ставили за мету не тільки виховати умілого господарника, але й ще особистість, громадянина, соціально активну людину, були чудовою школою виховання характеру, працелюбності, відповідальності, організаційних здібностей. Для

більшості студентів загони стали світом, який містив значну кількість стимулів та можливостей для самореалізації та розкриття своїх внутрішніх талантів, створював умови для розвитку творчого потенціалу та здібностей, можливість відкрити коло нових інтересів, вирішувати незвичні проблеми. Таким чином, загони посідали окрему нішу у соціалізаційно-виховному процесі, сприяли формуванню повноцінної особистості студента.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в історико-педагогічному вивченні інших форм студентського руху, а також у виявленні особливостей соціалізації студентської молоді в інші історичні періоди.

Література

1. **Вайман В.** Значение „третьего семестра” в повышении общественной активности студентов // Вайман В. Проблемы общественной активности студентов. – Красноярск : Знание, 1972. – 195 с.

2. **Врублевський В. Г.** Семестр трудового загартування / В. Г. Врублевський. – К. : Знання УРСР, 1988. – 32 с.

3. **Калакура Я. С.** Трудовое воспитание студентов / Калакура Я. С., Власюк В. В. – К. : Вища шк., 1984. – 59 с.

4. **Клепиков О.** Школа студентського гарту / О. Клепиков. – К. : Знання, 1974. – 32 с.

5. **Клепиков А.** Педагогические проблемы профессионального становления будущих специалистов в студенческих строительных отрядах // Проблемы высшей школы. – 1976. – Вып. 25. – С. 87 – 94.

6. **Кравець В. М.** Випробувана школа гарту майбутніх спеціалістів / Кравець В. М., Клепиков О. І. // Комуніст України. – 1981. – № 8. – С. 54 – 61.

7. **Кравець В.** Орбіта трудових семестрів / Кравець В., Лаптев С. // Знання та праця. – 1984. – № 12. – С. 1 – 3.

8. **Кравець В.** Трудові автографи студентства / Кравець В. // Дніпро. – 1985. – №7. – С. 49 – 56.

9. **Мигур М.** Радість праці – у самій праці / Мигур М. // Прапор. – 1974. – № 7. – С. 2 – 3.

10. **Петров Г. І.** Вплив студентських будівельних загонів на виховання комуністичних рис характеру радянського студента / Петров Г. І. // Питання наукового комунізму. – 1973. – Вип. 21. – С. 61 – 67.

11. **Сокол В.** Школа студентського гарту / Сокол В., Клепиков О. // Дніпро. – 1972. – № 11. – С. 104 – 110.

12. **Сокол В.** Соціальне становлення особистості студента в процесі діяльності будівельних загонів / Сокол В., Клепиков О. // Проблеми вищої школи. – 1972. – Вип. 12 – С. 54 – 61.

13. **Сокол В.** Екзаменує трудовий семестр / Сокол В., Клепиков О. // Знання та праця. – 1976. – № 1. – С. 15.

14. **Соколов С. В.** Строительный отряд и формирование личности студента / Соколов С. В., Калистратов Н. Г. // Вестник высшей школы. – 1971. – № 5. – С. 53 – 58.

15. **Степанов Н. О.** „Третий семестр” определяющего года / Степанов Н. О. // Вестник высшей школы. – 1974. – № 7. – С. 58 – 62.

16. **Шкурко І.** Загони досвіду і виховання / Шкурко І. // Знання та праця. – 1972. – № 1. – С. 14 – 15.

Sechka S. V.

The Main Directions of Socialization of Youth in Student Building Groups in Ukraine in the 1960-s – 1980-s.

The article is devoted to the students building groups which are considered as a specific kind of youth association, in which the considerable number of students of higher educational establishments of Ukraine was involved during the 1960-s – 1980-s. The influence of students building groups on forming socially relevant personality traits is researched, it is proved that the production activities and the system of relationships that occurred in these unifications, created a favorable environment for the socialization of students.

Key words: socialization, students building groups, students, production activities, social activity.

Відомості про автора

Сечка Світлана Володимирівна – асистент кафедри іноземних мов
ДЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012 р.

Прийнято до друку 21.12.2012 р.